

COVID-19 KORKUSU İLE ÖLÜM KAYGISI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

INVESTIGATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN COVID-19 FEAR AND DEATH ANXIETY

Selma DOĞANALP ÇOBAN¹, Ayşe İSPİRLİ TURAN²

¹ Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Yönetim ve Organizasyon Bölümü, Sağlık Kurumları İşletmeciliği Programı, Öğr.Gör. Dr.

² Samsun Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü, Dr. Öğr. Üyesi

Özet

Amaç: Bu çalışmada bireylerde Covid-19 korku ve ölüm kaygı düzeylerinin değişkenler açısından ortaya konulması ve Covid-19 korkusu ile ölüm kaygısı arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmaktadır.

Yöntem: Tanımlayıcı kesitsel tipteki çalışma, araştırmaya katılmayı kabul eden 18 yaş üstü 243 kadın ve erkek katılımcı ile yürütülmüştür. Veri toplama aracı olarak, Sosyo-Demografik Bilgi Formu, Ölüm Kaygısı Ölçeği ile Covid-19 'a ait korku düzeyini kapsayan 7 ifadeden oluşan Covid-19 Korkusu ölçeğinden yararlanılmıştır.

Bulgular: Çalışmaya katılmayı kabul eden katılımcıların %78,6'sı ise kadındır ve katılımcılardan %59,7'si bekârdır. Evli olan katılımcıların ise %76,5'i ise çocuk sahibi değildir. Covid-19 korkusu ölçeğinde erkeklerin puan ortancası kadın katılımcılardan daha yüksek olarak 25.00 olarak elde edilmiştir. Ölüm korkusu ölçeğinde ise 36-45 yaş arası katılımcıların diğer yaş katılımcılara göre daha yüksek olarak puan ortancası 47.00 olarak elde edilmiştir ($p<0.05$).

Sonuç: Araştırmadan elde edilen sonuçlar doğrultusunda ise erkeklerin Covid-19 korku düzeylerinin kadınlara göre daha yüksek olduğu tespit edilirken yaş gruplarına bakıldığında 36-45 yaş grubundaki katılımcıların ölüm kaygısının, diğer katılımcılara göre yüksek olduğu saptanmıştır ($p<0.05$). Yine mesleki olarak da gruplar arasında Covid-19 korkusu açısından farklılıklar görülmektedir. Netice olarak Covid-19 korkusu ile ölüm kaygısı arasında ise anlamlı bir ilişki saptanamamıştır.

Anahtar Sözcükler. Covid-19, Covid-19 korkusu, ölüm kaygısı

Abstract

Objective: In this study, it is aimed to reveal Covid-19 fear and death anxiety levels in individuals in terms of variables and to examine the relationship between Covid-19 fear and death anxiety.

Method: The descriptive cross-sectional study was conducted between 243 male and female participants over the age of 18 who agreed to participate in the study. As a data collection tool, Socio-Demographic Information Form, Death Anxiety Scale and Covid-19 Fear scale consisting of 7 statements covering the level of fear of Covid-19 were used.

Results: Of the participants who agreed to participate in the study, 78.6% were women and 59.7% of the participants were single. Among the married participants, 76.5% did not have children. In the fear of Covid-19 scale, the median score of the male participants was 25.00, higher than the female participants. In the fear of death scale, the median score of the participants aged 36-45 years was 47.00, higher than the other age participants ($p<0.05$).

Conclusion: In line with the results obtained from the research, it was determined that the Covid-19 fear levels of men were higher than women, and when the age groups were examined, it was determined that the death anxiety of the participants in the 36-45 age group was higher than the other participants ($p<0.05$). Again, there are differences between the groups in terms of fear of Covid-19. As a result, no significant relationship was found between fear of Covid-19 and death anxiety.

Keywords. Covid-19, fear of Covid-19, death anxiety

ORCID ID: S.D.Ç. 0000-0003-1113-5931; A.İ.T. 0000-0002-1397-0730

Sorumlu Yazar: Selma DOĞANALP ÇOBAN, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Sağlık Kurumları İşletmeciliği Programı, Karaman/Türkiye

E-mail: selmadoganalp@gmail.com

Geliş tarihi/ Date of receipt: 09.09.2023

Kabul tarihi / Date of acceptance: 14.02.2024

GİRİŞ

Covid-19 pandemisi tüm dünyayı derinden etkileyen maddi manevi çok ciddi kayıplara neden olan, insanların hayatını radikal olarak değişikliğe uğratan büyük bir dönemi başlattı. İnsanların sağlık, güvenlik, alışveriş, yeme içme, seyahat, eğitim, iş hayatı gibi hayatın tüm alanlarında yeni bir normal hayatın şekillenmesine neden olmuştur. Bu kapsamda eğitim noktasında uzaktan eğitim modeliyle öğrenciler okullara gitmeden evden derslere girmek zorunda kalmış, öğretmenler ise online platformlar üzerinden evlerinde dersler vermeye başlamışlardır. Aynı şekilde seyahat ve sosyal ilişkiler bağlamında da mikro düzeyde insanlar evlerinden çıkamaz ve eş, dost, arkadaş ve akrabaları ile görüşemezken makro düzeyde ise ülke sınırları kapatılmış, uçuşlar iptal edilmiş ve diğer ulaşım yollarında ise kısıtlanmaya gidilmiştir. Sağlık noktasında ise pandemi insanların sağlıkla ilgili maske takma, sosyal mesafe, el temizliği ve eldiven kullanma gibi alışkanlıkları günlük hayatın bir parçası haline gelmiştir. Tüm bu kısıtlamalar ve yeni bir dünya düzeni ise mental sağlığı olumsuz etkilemiştir. Pandemiyle birlikte gelen izolasyon, belirsizlik, sürekli gelen kısıtlama haberleri ve bu haberlerin insanların üzerinde yarattığı stres, kaygı, depresyon ve korku psikolojik problemleri de beraberinde getirmiştir.

Covid-19 korkusu veya bu salgına yakalanma kaygısı olarak da ifade edilecek bir kavram ortaya çıkmıştır. Kısaca Covid-19 ve Covid-19 korkusu kavramlarına değinilecek olursa; Covid-19 ilk defa Çin'in Wuhan kentinde 29 Aralık 2019'da ortaya çıkmış ve 7 Ocak'ta hastalığa neden olan virüsün SARS (2002) gibi Coronavirüs ailesinden olduğu tespit edilmiştir ve 11 Mart 2020 tarihinde Covid-19 "Pandemi" olarak ilan edilmiştir (1). Ülkemizde ise ilk vaka Sağlık Bakanı tarafından 10 Mart'ta duyurulmuştur. Covid-19 korkusu kavramına bakıldığında ise; korku genellikle ilkel bir duygudur ve gerçek veya algılanan bir tehdit karşısında enerjii harekete geçirmeye hizmet eden uyarlanabilir bir

duygudur. Bununla birlikte, korku duygusal anlamda var olan tehdide karşı dengeli şekilde yaşanmazsa bireysel ve toplumsal düzeyde zararlı etkileri olabilir (2,3). Birey bir konu karşısında yeteri kadar bilgi sahibi değilse ve belirsizlik algısı söz konusu ise kişi kendini savunmasız hisseder ve bu duruma karşı tahammülsüzlük eğilimi göstermektedir (4). Covid-19 'un bireylerin fiziksel sağlıkları üzerinde oluşturduğu tehdit ve tahribatın yanında, bireylerde yol açtığı stres tepkisi ve hastalıkla alakalı deneyimlerin ortağa çıkarttığı travmatik sonuçlar sürecin -ve sonrasının- psikolojik açıdan da ele alınmasını zorunlu hale getirmiştir (5). Salgının bireylerin hayatlarının üzerinde yıkıcı birçok etkisi olduğu bilinmektedir. Birçok insan stresli, bunaltıcı olabilecek ve yetişkinlerde ve çocuklarda güçlü duygulara neden olabilecek zorluklarla karşı karşıya kalmıştır. Kişilerin bu duruma karşı verdikleri bazı duygusal tepkiler aşağıdaki gibidir (6);

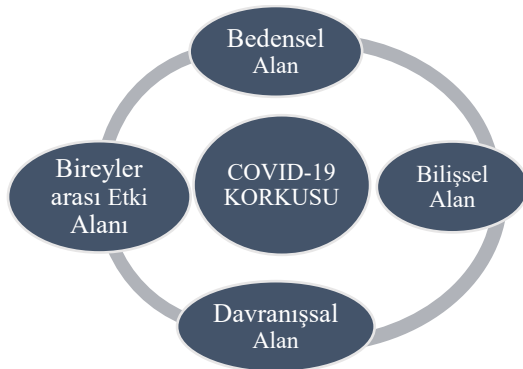
- Korku, öfke, üzüntü, endişe, uyuşukluk veya hayal kırıklığı duyguları
- İştah, enerji, arzular ve ilgi alanlarındaki değişiklikler
- Konsantre olma ve karar verme zorluğu
- Uyumakta zorluk veya kabuslar
- Baş ağrısı, vücut ağrıları, mide problemleri ve deri döküntüleri gibi fiziksel reaksiyonlar
- Kronik sağlık sorunlarının kötüleşmesi
- Ruh sağlığı koşullarının kötüleşmesi

Hastalık Dünya genelinde birçok ülke; hastalığa yakalanma olasılığını en alt seviyeye indirmek amacıyla sokağa çıkma yasakları, halkın toplu olarak bulunduğu alanların kapatılması, eğitim kurumları ve birçok iş sahasının uzaktan çalışma sistemine geçmesi gibi birçok kısıtlamayı uygulamaya geçirmiştir. Bunun yansısı bireyler hastalığa yakalanma korkusuyla kişisel hijyenlerine daha çok dikkat etmekte, insanlarla yakın temastan kaçınmakta ve zorunlu hal olmadan evlerinden dışarı çıkmamaktadır. Tüm bu durum beraberinde sosyal hayatın kısıtlanması ve bireylerin psikolojik olarak olumsuz

etkilenmesine neden olmuştur. Ayrıca Covid 19 pandemisi bireylerde izolasyon, çaresizlik ve terk edilme duygularına yol açmasıyla beraber virüs ile enfekte olma, coğrafi erişim, enfekte olan insan sayısı ve gerçek ölüm oranları hakkındaki şüpheli bilgiler bireyleri hastalığın boyutuyla ilgili bireylerde korkunun artmasına neden olmuştur (7).

Covid-19 üzerine uygulanmaya çalışılan mevcut tedavi yöntemleri içerisinde Covid-19 korkusunu da psikolojik anlamda bir aşama, tedavi süreci bulunmamaktadır. Pandemi döneminin fiziksel sağlık kadar psikolojik sağlığa da zarar veren bir süreç olması nedeniyle bireylerin Covid-19'dan neden korktuğu, nelerden korktuğuna dair bilgiler sağlık hizmeti sağlayıcıları tarafından elde edilerek bu korkuları da gidermeye yönelik programlar da tasarlanmalıdır (8).

Covid-19 korkusunun 4 alanı olduğu ifade edilmiştir (9):

Bedensel Alan: Kişinin herhangi bir rahatsızlıkta ilk olarak rahatsızlığın kaynağı olan bedensel alan ile ilgili korkuları ortaya çıkmaktadır. Hastalık veya ölüm korkusunun beraberinde getirdiği bu korku; vücut bütünlüğünde herhangi bir zarar ortaya çıkma veya vücudun iyileşememe olasılığı kişiyi bu endişelere sürüklemektedir. Bu tür bir kırılganlık ve / veya kişinin kendi bedenine duyduğu güveni zayıflatması veya bedeninin güvenilmez ve güvenilmez olarak algılanması beden korkusuna, ölüm korkusuna yol açmaktadır (10). Bu tür korkularda beden bir tehdit olarak değil, kaybedilebilecek bir hazine

olarak algılanır ve dışarıdan gelebilecek tüm tehditlere karşı koruma güdüsü ortaya çıkmaktadır (9). Örneğin; The American Journal of Medicine adlı dergide yapılan bir araştırmanın sonucuna Covid-19 sürecinde göre insanlar “Hastalar, kronik hastalıklarının yanı sıra ölümcül bir Covid enfeksiyonu nedeniyle vücutlarının enfekte olması veya mikro bulaşma korkusu nedeniyle hastaneden mümkün olduğunca uzun süre kaçınmışlardır. Aynı nedenle, hastanede yatan birçok hasta taburcu olduktan sonra fizik tedaviyi veya akut bakımı takiben hastanede yatarak hastaneye naklini reddettiği görülmüştür (11).

Bireylerarası Etki Alanı: Covid-19 pandemisi yalnızca kişilerin psikolojik ve ruhsal durumunu değil aynı zamanda bireyler arası ve toplumsal ilişkileri de etkilemiştir. Virüsün bulaşma kaynağı tam olarak belirlenememesiyle beraber hayvanlar üzerinde mutasyona uğrayıp insan bulaştığı belirlenmiştir. Sonrasında ise yapılan araştırmalar insandan insana bulaşma özelliği kazandığını işaret etmektedir (12). Yapılan bir araştırmada koronavirüsün temas yoluyla ya da öksürme sonrası damlacık şeklinde insandan insana bulaştığı ve bireylerin insan yoğunluğunun bulunduğu alanlarda bulunma ve toplu taşıma araçlarını kullanma davranışlarında %95 oranında azalma olduğunu belirlenmiştir (13). Covid-19 salgını sürecinde, “sosyal mesafeyi” vurgulayan söylemler ve uyarılar neticesinde en yakınlarımız ile dahi mesafe olgusunu korumamızın koronavirüsün yayılmasını yavaşlatacağı ve herkesi güvende tutacağı ifade edilmiştir. Bunun sonucu olarak, sevdiğimiz bile istemeden de olsa bize zarar verebileceği veya bizim onlara zarar verebileceğimiz algısı olarak toplumun zihnine kazınmıştır (9). Bu nedenle insanlar hastalığı ailesi, arkadaşları veya akrabaları gibi sosyal çevresine bulaştırmaktan veya aynı sosyal çevreden hastalığın kendisine bulaşmasından endişe duyduğu için yüz yüze görüşme ve iletişim kurmaktan geri durmuş bu durum

bireylerarası ilişkilerin olumsuz yönde etkilediği görülmüştür. Yine yaşlıların ziyaret edilmemesi bu süreçte yalnızlık hissetmeleri gibi başka neticeleri de vardır. Bu yaşanan durumların tamam ise toplum sağlığı boyutuyla birtakım psikososyal tartışmaları beraberinde getirmiştir (14).

Bilişsel Alan: Bireyler, yaşamlarının farklı evrelerinde belirsizlik ile karşı karşıya gelebilmektedirler. Bir sonraki saatte, günde ya da yılda neler yaşayacaklarına veya deneyimleyeceklerine yönelik net bir bilgi bulunmamaktadır (15). Covid-19 pandemi sürecinde de virüsün yayılımını kontrol etmek için aşının sonuçlarının tam bilinmemesi ve net sonuç verebilecek tedavi yönteminin bulunmamış olması da kaygı ve endişe duygularını daha da arttırmış; bu sürecin ilerisine dair belirsizlik oluşturmuştur. Ortaya çıkan bu belirsizliğin stres yaratabileceğini ve hastalıkla etkili başa çıkmayı engelleyebileceği öne sürülmüştür (16, 17). Yapılan bir çalışmanın sonucuna göre; Covid-19 korkusunun doğrudan veya dolaylı olarak belirsizliğe tahammülsüzlük, depresyon, anksiyete ve stres gibi duygu değişimlerine neden olduğu ve pandemi sürecine yönelik pozitifliği engellediği ortaya koymuştur. Ayrıca uzmanların, hastalıkla mücadelenin ne zaman başarılı olacağını ve hayatın ne zaman / ne ölçüde “normale” döneceğini tahmin edemiyor olması da bu da belirsizlikten kaynaklı, Covid-19 korkusunun artmasını beraberinde getirmektedir (18).

Davranışsal Alan: Davranışsal alan, Covid-19 salgını sırasındaki korkunun davranışsal sonuçlarıyla ilgilidir. Covid-19 pandemisi ortaya çıktığı günden bu yana bireylerin sosyal hayatlarının birçok aşamasında davranışları üzerinde değişikliklerin ortaya çıkmasına neden olduğu bilinmektedir. Hijyen alışkanlıkları, alışveriş ve tüketim alışkanlıkları, birçok duruma ve kişiye yönelik enfekte olmak korkusuyla şüpheli tavırlar sergilemek bunlardan bazılarıdır. Örneğin; Virüsün temas yoluyla bulaşması para kullanımının bu konuda risk oluşturması

nedeniyle temassız işlem yapılmasını kolaylaştıran temassız kredi kart kullanımında kayda değer bir artış meydana gelmiştir (19).

Yapılan bir araştırmada Covid-19 salgını sırasında ve karantina altındayken çocuklarda anksiyete, depresyon, sinirlilik, can sıkıntısı, dikkatsizlik ve Covid-19 korkusu yeni başlayan baskın psikolojik problemlerdi ve bu durum agresif davranışları körüklemiştir. Otizm ve DEHB gibi önceden var olan davranış problemleri olan çocukların davranışsal semptomlarını kötüleştirme eğilimi olduğu ifade edilmektedir (20). İnsanların evde daha fazla zaman geçirmesi ve dışarıda yemek yeme olasılığının kısıtlamalardan dolayı azalır hale geldiğinden, insanların yiyecek ve sağlıkla ilgili tutum ve davranışlarında büyük bir değişiklik olduğu ifade edilmektedir. Evde sağlıklı yemekler yapma alışkanlıklarının artması, ekşi maya ev yapma ekmeklerin popüleritesinin artması gıda alışkanlıklarındaki örneklerden birkaçıdır (21). Yine bu süreçte insanların enfekte olma korkusuyla market alışverişlerine gitme konusunda endişe duyması nedeniyle marketlerin online alışveriş seçeneği sunmaları tüketicilere market alışverişlerini siteler üzerinden yapma seçeneğini sunmuştur. Bunun beraberinde kişilere artan hijyen alışkanlıkları nedeniyle de sunulan temassız teslimat seçenekleri bu tür alışverişlerde değişen başka tüketim alışkanlığı olarak karşımıza çıkmaktadır (22).

Yukarıda tanımlanan dört ana madde Covid-19 pandemisinin psikolojileri, sosyal hayatları, davranışları ve bedensel anlamdaki korkularının neler olduğunu ve bu korkuların sonucu olarak ortaya çıkan etkileri ifade etmektedir.

Covid-19 korkusunun temel nedeni olarak ilerleyen dönemlerde kişinin hastalık kaynaklı hayatını kaybetme riski durumu ortaya çıkmaktadır. Birey aslında bu durumdan ötürü Covid-19'a yakalanma hususunda endişe göstermektedir. İnsanlar geçmişten günümüze ölüm gerçeğiyle yüz yüze olmuş ve ölümden kaçınmak için her dönemin kendince önlemleri olmuştur. Hayatını kaybetmek, hayattan kopmak her canlı türünün yaşadığı bir kaygı ve

korku türüdür. Yeryüzündeki her canlı türünün kendini koruyucu savunma mekanizmaları bulunmakta ve bu bilinçle yaşamaktadır. İlk çağlarda insanlar kendilerini korumak için ilkel araç ve gereçler ve hastalık yoluyla ölümden korunmak için ise bitkisel ürünlere yönelmişlerdir. İnsanlık ve medeniyet geliştikçe ölümün her şekilde gelebileceği düşüncesinden hareketle, insanları koruyucu ve teknolojik açıdan gelişmiş araç gereçler, insanların kendini daha güvende hissedebilmeleri için korunaklı ve güvenli yaşam alanları geliştirilmiştir. Bu yaşam alanlarından siteler bunun en önemli örnekleridir. Silahlı güvenlik ve etrafı tamamen çevrili belirli alanlardan giriş ve çıkışı olan bu siteler insanların taşıdığı bu hissiyatın somut halidir de denilebilir. Bilinmektedir ki ölüm yalnızca bir saldırgandan, bir hırsızdan gelmemektedir. Bu kısmi bir korunma yöntemidir. Ölüm insanların sağlık sorunları üzerinden onları yakalayabilmekte, gelebilmekte ve birçok insan çeşitli hastalıklar nedeniyle kısa veya uzun vadede hayatını kaybetmektedir. Bazı insanlar bu nedenle sağlıklı yaşam alışkanlıkları benimsemekte; sağlıklı yemek, spor, düzenli uyku saatleri vb. kıstasları hayatının temeli haline getirmektedir. Yine sık sık yapılan doktor kontrolleri, check-up'lar da herhangi bir hastalık olasılığına karşı erken tanı sağlamak ve hastalıktan dolayısıyla ölümden uzak durmak amacıyla başvurulan yöntemlerdir.

Ölüm kaygısı, ölümü düşünmenin, dünyadan kopukluğun ya da yaşamdan sonra olacakların neden olduğu bir panik, korku ya da büyük endişe duygusudur (23). Ölümle yüzleşmek ve onun kaçınılmazlığı hakkındaki bilginin yarattığı endişe, insanlar için evrensel bir psikolojik ikilemdir. Sağlık hizmeti sağlayıcıları için, artan teknolojik olarak gelişmiş sağlık sistemleri, hastanın daha uzun süre hayatta kalması ve yaşamı tehdit eden koşullardan tedaviye rağmen ölüm her zaman mevcut bir gerçekliktir. Bireylerin ve ailelerinin ölümü yönetmesine yardım etmek, sağlık sektörünün ve sağlık personelinin temel görevidir (24).

Ölüm sürecinde olan insanların ölüm kaygısını ifade etmek için beş aşamalı dabda modeli bulunmaktadır (25). Bireyler ölüm konusunda stresli kızgın ve panik hissederler bunun nedeni kendileri veya sevdikleri ile ilgili ölme konusunun zorunluluğuyla ilgili oldukça isteksiz ve inkâr durumunda olmalarıdır. Fakat bu süreç içerisinde kızgın veya isteksizde olsa zaman içerisinde ölümün farkına varır bu durum beraberinde depresyon ve çaresizliği getirir son aşamada ise ölümü kabullenme aşaması gelmektedir. Son aşama da ölümün tamamen kabullenildiği ve bu durumla yaşamının benimsendiği aşamadır. Ölüm farkındalığı yüksektir.

Karaca'ya (26) göre ölüm kaygısı çok boyutlu bir faktördür. Ölüm kaygısının boyutlarını; belirsizlik korkusu, bedeni kaybetme ve yok olma korkusu, acı duyma korkusu, yalnızlık korkusu, yakınlarını kaybetme korkusu, denetimi kaybetme korkusu, kimlik duygusunu kaybetme korkusu, gerileme korkusu, ölüm sonrası cezalandırılma korkusudur. Görüldüğü üzere insanlar fiziksel, psikolojik, duygusal ve dini nedenlerden ötürü ölüm fikrine karşı endişe ve kaygı sahibidir. Yine Lehto ve Stein (24) tarafından yapılan başka bir çalışmada ölüm kaygısının altı niteliği olduğu ifade edilmiştir. Bu nitelikler; duygusal, bilişsel, deneyimsel, gelişimsel, sosyokültürel şekillendirme ve motivasyon kaynağıdır. Kişinin ölüme yönelik duyguyu korku ve endişe, daha önce yaşadığı kayıplarda yaşadığı psikolojik acı, sahip olduğu kültür ve dini inancın ölüm ve sonrasına yönelik açıklamaları kişinin ölüm konusuna bakış açısını kaygıyı artırıcı veya azaltıcı yönde elbette ki şekillendirmektedir.

Günümüze doğru yaklaştığımızda ölüm kaygısını perçimleyen farklı olgular da ortaya çıkmıştır. Geçmişte de var olan ve şu anda güncel olarak da hayatımızda büyük oranda değişime sebep olan salgın ve bulaşıcı hastalıklar. İnsan ırkı yaratıldığı ilk günden bu yana bu sorunla mücadele ededurmuştur. Geçmişte tıbbın imkânları günümüzdeki kadar gelişmiş olmadığı ve koruyucu imkânlar bulunmadığı için hastalığa yakalanan insanların

ölüm süreci çok daha hızlı şekilde işlemekteydi. Bu nedenle bu tür hastalıklar doğrudan ölümü beraberinde getirdiği için ölüm kaygısını arttırıcı bir rol üstlenmiştir. Salgın hastalığın türüne ve insan vücudundaki yıkım alanlarına göre tabii ki kaygı oranı yaş ve diğer farklı parametrelere göre farklılık gösterebilecektir.

GEREÇ VE YÖNTEM

Araştırmanın tipi

Tanımlayıcı ve kesitsel nitelikte tasarlanmış bir çalışmadır.

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini 18 yaş üzerinde kadın ve erkek oluşturmaktadır. Evren içerisinde 18-55 yaşları arasında 191 kadın ve 52 erkek olmak üzere toplam 243 katılımcıya ulaşılmıştır. 08.03.2021 tarihli Etik Kurul onayının alınmasıyla birlikte veri toplama aşamasında iki farklı yol izlenmiştir. Öncelikle online-çevrimiçi platformlardan Google form aracılığıyla veriler toplanmaya başlanmıştır. Ankete katılıp katılmama gönüllülük esasına bağlıdır. Bu yöntemle istenilen sayıya ulaşamadığı için basılı anketler dağıtılarak toplamda 243 katılımcıdan veri elde edilmiştir. Elde edilen veriler SPSS programı kullanılarak analize dahil edilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Sosyo-demografik bilgi formu içerisinde; cinsiyet, yaş grupları, medeni durum, meslek, çocuk sayısı ve son olarak yakınlarınızdan Covid-19 tanısı alma durumu hususlarında toplam yedi soru yer almaktadır.

Ölüm Kaygısı Ölçeği; Kişinin ölüme karşı hissettiği kaygı durumunu belirten ifadelerden oluşan bir ölçüm aracıdır. Yusuf Sarıkaya ve Mustafa Baloğlu (27) tarafından geliştirilen ölçek, toplam 20 maddeden oluşmaktadır. Ölçek maddeleri 5'li Likert formda hazırlanmıştır. Her bir maddeye verilen 'hiçbir zaman' cevabı için sıfır puan, 'nadiren' cevabı için bir puan, 'ara sıra' cevabı için iki puan, 'sık sık' cevabı için üç puan ve 'her zaman' cevabı için dört puan verilmektedir. Ölçek 0-80 arasında puanlanırken yüksek puanlar yüksek ölüm kaygısına işaret etmektedir. Ölçekte tersine puanlanan madde bulunmamaktadır.

Covid-19 Korku Ölçeği; Ahorsu ve Arkadaşları (8) tarafından geliştirilen, Ladikli ve arkadaşları (5) tarafından Türkçe 'ye uyarlanan Covid-19'a ait korku düzeyini kapsayan 7 ifadeden oluşan Covid-19 Korkusu Ölçeğidir. Ölçek tek faktörlü yapıdadır ve beşli Likert tipinde (1 = Kesinlikle katılmıyorum; 5 = Kesinlikle katılıyorum) yedi maddeden oluşmaktadır. Ölçekte test yönlü madde bulunmamaktadır. Ölçekten alınan yüksek puan, Covid-19 korkusunun yüksek olduğunu göstermektedir.

Bu araştırma için yapılan güvenirlik analizinde alfa tutarlılık katsayısının 0,768 olduğu tespit edilmiştir.

Verilerin istatistiksel analizi

Veriler SPSS 24.0 (Statistical Package for the Social Sciences, NY, USA) istatistik paket programı ile bilgisayar ortamında analiz edilmiştir. Veriler sayı (n), yüzde (%), medyan, alt ve üst değerler ile ifade edilmiştir. Normal dağılıma uygunluk göstermeyen bağımsız iki grubun değişkenleri ise Mann-Whitney U testi ile test edilmiştir. Normal dağılım göstermeyen değişkenlerin karşılaştırılmasında ise Kruskal-Wallis analizi yapılmıştır. Gruplar arasında anlamlı farklılık saptandığı durumlarda post-hoc testi olarak Dun-Bonferonni testi yapılmıştır. Ölüm kaygısı ve Covid-19 korkusu arasındaki ilişki Spearman korelasyon analizi ile değerlendirilmiştir. $p < 0,05$ değeri ve %95 güven aralığı istatistiksel olarak anlamlı kabul edilmiştir (28).

Araştırmanın etik boyutu

Araştırmanın yapılabilmesi için İlgili Üniversitenin Etik Komisyondan, etik kurul onayı (tarih: 08.03.2021, Karar no: 2021-51) alınmıştır. Araştırmada tüm katılımcılardan yazılı onam alınmıştır.

BULGULAR

Araştırma kapsamında katılımcıların demografik değişkenlere göre dağılımı aşağıdaki Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1'de görüldüğü üzere katılımcıların %78,6'nın kadın %21,4 'ünün ise erkek grubunu oluşturdukları ve bu grubun

%39,5'inin evli, %59,7'sinin bekâr ve 0,8'nin dul olduğu görülmektedir.

Tablo 1. Katılımcılara Ait Demografik Bilgiler

Değişkenler		n	%
Cinsiyet	Erkek	52	21,4
	Kadın	191	78,6
Yaş	18-24	76	31,3
	25-35	139	57,2
	36-45	21	8,6
	46-55	7	2,9
Medeni Durum	Bekâr	147	60,5
	Evli	96	39,5
Çocuk Sahibi Olma	Evet	57	23,5
	Hayır	186	76,5
Çocuk Sayısı	1	33	13,6
	2	16	6,6
	3	6	2,5
	5	2	0,8
Meslek	Sağlık Personeli	46	18,9
	Akademisyen	56	23,0
	Öğrenci	52	21,4
	Ev Hanımı	16	6,6
	Mühendis	11	4,5
	Öğretmen	15	6,2
	Çalışmıyor	13	5,3
Diğer	34	14,0	
Yakınlarınızdan Covid -19 tanısı	Evet	109	44,9
	Hayır	134	55,1
Yakınlık derecesi	Birinci derece	19	7,8
	İkinci derece	52	21,4
	Diğer	35	14,4

Araştırmaya katılan katılımcıların yaş aralığına bakıldığında %57,2'sinin 25-35, %31,3'ünün 18-24, %8,6'sının 36-45 ve %2,9'unun ise 46-55 yaş aralığında olduğu tespit edilmiştir (Tablo 1).

Katılımcıların meslek durumlarına bakıldığında, %23'nün akademisyen, %18,9'unun sağlık personeli, %21,4'ünün öğrenci, %6,6'sının ev hanımı, %4,5'nin mühendis, %6,2'sinin öğretmen ve %14'nün diğer grupta yer aldığı görülmektedir. Ayrıca %5,3'nün ise herhangi bir işte çalışmadığı görülmektedir (Tablo 1).

Katılımcıların çocuk sahibi olma durumlarına bakıldığında %23,5'nin en az bir çocuğa sahipken, %76,5'nin ise çocukları olmadığı görülmektedir. Çocuk sayılarına bakıldığında ise %13,6'sının bir, %6,6'sının iki, %2,5'inin üç ve % 0,8'nin ise beş çocuğa sahip olduğu görülmektedir (Tablo 1).

Katılımcıların yakınlarınızdan Covid-19 tanısı alma durumlarına bakıldığında % 44,9'u evet derken, %55,1'i ise hayır olarak cevaplamıştır. Ayrıca Covid -19 tanısı alan yakınlarının ne derece yakınlıkta olduğuna bakıldığında ise %7,8'nin birinci derece, %21,4'ünün ikinci derece ve %14,4'ünün ise diğer olduğu görülmektedir (Tablo 1).

5.2. Demografik Özelliklere Ait Değişkenlerin Analizi

Tablo 2. Katılımcıların cinsiyetlerine göre ölüm kaygısı ve Covid-19 korkusu puanlarının karşılaştırılması

	Toplam	Kadın	Erkek	P
Ölçekten alınan puan*	Medyan (Alt-Üst)	Medyan (Alt-Üst)	Medyan (Alt-Üst)	
Ölüm kaygısı ölçeği	40 (0-80)	40 (0-80)	40,5 (5-60)	0.931
Covid-19 korkusu ölçeği	23 (7- 35)	23 (7-35)	25 (12- 35)	0.012

*Mann-Whitney U

Cinsiyete göre ölüm kaygısı ölçeğinden alınan puan değerlendirildiğinde, cinsiyetler arasında ölüm kaygısı bakımından anlamlı farklılık saptanamamıştır ($p>0.05$). Cinsiyete göre Covid-19 korkusu ölçeğinden alınan puan değerlendirildiğinde, kadınların ölçekten aldığı puan ortancasının 23.00 (7.00-35.00), erkeklerin ise 25.00 (12.00-35.00) olduğu saptanmıştır. Erkeklerin Covid-19 korkusunun kadınlara kıyasla anlamlı derecede daha yüksek olduğu bulunmuştur ($p<0.05$) (Tablo 2).

Yaşa göre ölüm kaygısı değerlendirildiğinde gruplar arasında anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($p<0.05$). Buna göre 36-45 yaş grubundaki katılımcıların ölüm kaygısı, 25-35 yaşındaki ve 18-24 yaşındaki katılımcıların ölüm kaygısında yüksek olduğu saptanmıştır ($p<0.05$). Yaşa göre Covid-19 korkusu değerlendirildiğinde gruplar arasında anlamlı farklılık tespit edilememiştir ($p>0.05$). (Tablo3).

Tablo 3. Katılımcıların yaşa göre ölüm kaygısı ve Covid-19 korkusu puanlarının karşılaştırılması

	Toplam	18-24 yıl	25-35 yıl	36-45 yıl	46-55 yıl	
Ölçekten alınan puan*	Medyan (Alt-Üst)	Medyan (Alt-Üst)	Medyan (Alt-Üst)	Medyan (Alt-Üst)	Medyan (Alt-Üst)	p
Ölüm kaygısı ölçeği	40 (0-80)	39 (13-59) ^b	40 (0-80) ^a	47 (27-59) ^{a,b}	42 (5-45)	0.032
Covid-19 korkusu ölçeği	23 (7-35)	22 (8-35)	23 (9-35)	19 (7-34)	26 (21-29)	0.228

Kruskal-Wallis

^{a,b} Post-Hoc test Dun-Bonferonni; a,b aynı satırda aynı harfli gruplar arasında anlamlı farklılık vardır.

Mesleğe göre ölüm kaygısı ve Covid-19 korkusu arasındaki ilişkinin değerlendirildiğinde meslekler arasında ölüm

kaygısı ve Covid-19 korkusu arasında anlamlı ilişki saptanamamıştır ($p>0.05$). (Tablo 4).

Tablo 4. Katılımcıların mesleğe göre ölüm kaygısı ve Covid-19 korkusu puanlarının karşılaştırılması

	Toplam	Sağlık Personeli	Diğer	
Ölçekten alınan puan*	Medyan (Alt-Üst)	Medyan (Alt-Üst)	Medyan (Alt-Üst)	p
Ölüm kaygısı ölçeği	40 (0-80)	39.5 (5-60)	39.24 (0-80)	0.337
Covid-19 korkusu ölçeği	23 (7-35)	24 (9-35)	23 (7-35)	0.413

*Mann-Whitney U

Yakını Covid-19 tanısı alma durumuna yakını tanı alma durumuna göre ölüm kaygısı ve Covid-19 korkusu arasında göre ölüm kaygısı

ve Covid-19 korkusu arasındaki ilişkinin değerlendirildiğinde anlamlı ilişki saptanamamıştır ($p>0.05$) (Tablo 5).

Tablo 5. Yakını Covid-19 tanısı alma durumuna göre ölüm kaygısı ve Covid-19 korkusu arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi

	Toplam	Yakını Covid-19 tanısı alan bireyler	Yakını Covid-19 tanısı almayan bireyler	
Ölçekten alınan puan*	Medyan (Alt-Üst)	Medyan (Alt-Üst)	Medyan (Alt-Üst)	p
Ölüm kaygısı ölçeği	40 (0-80)	41 (0-80)	40 (5-62)	0.969
Covid-19 korkusu ölçeği	23 (7-35)	23 (9-35)	23 (7-35)	0.982

*Mann-Whitney U

Ölüm kaygısı ile Covid-19 korkusu ölçeği arasındaki korelasyon değerlendirildiğinde ölçekler arasında anlamlı ilişki saptanmıştır ($r=0.078$, $p<0.223$) (Tablo 6).

Tablo 6. Ölüm kaygısı ve Covid-19 arasındaki korelasyonun değerlendirilmesi

Ölçekler*	Rho	p
Ölüm kaygısı-Covid-19 korkusu ölçeği	0.078	0.223

*Spearman korelasyon analizi

TARTIŞMA

Covid-19 pandemisi insanların psikososyal durumlarını derinden etkileyen ve günlük hayatlarında yeni bir normalin ortaya çıkmasına neden olan büyük bir olaydır. Bu normale alışma süreciyle baş etme noktasında ise kimi insanlar kabullenerek ve hızlı bir şekilde uyum sağlama gayreti göstererek süreci yürütürken kimileri ise korku ve endişeyle bu sürece tepkilerini göstermektedirler. Sürekli bir korku ve endişe hali ise kişilerin stres seviyelerinin yükselmesine ve hem fiziksel hem de ruhsal anlamda sağlık problemleri yaşamalarına neden olabilmektedir. Bu durumda endişe ve kaygı altında yaşayan bireylerde ölüm korkusu ya da ölüm kaygısı da yaygın olarak görülebilmektedir. Çünkü sürekli bir tehdit altında yaşama, belirsizlikle mücadele etme ve korku hali bireyin bir çıkmaza girmesine, psikolojik olarak dayanıksızlaşmasına ve yaşamın sonu olarak ifade edilen ölüme karşı bir kaygı ve korku hissedilmesine neden olabilir. Ayrıca bu tarz problemler yaşayan bireylerin yaşam kalitelerinin düşmesi de olası bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çerçevede yapılan araştırma sonucunda bireylerin Covid-19 korkusu yaşadıkları ve bu korkunun cinsiyet noktasında kadınlara oranla erkeklerde daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Tektaş ve Öz Ceviz tarafından (29) Covid-19 korkusu ile anksiyete arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmada ise tam tersi kadın katılımcıların erkek katılımcılara oranla daha fazla Covid-19 korkusu yaşadıkları tespit

edilmiştir. Bu sonuçlardan hareketle cinsiyet noktasında kesin bir yargıya varılamayacağı bireyin kadın ve erkek olmasından bağımsız içinde bulunduğu zaman, mekân ve diğer değişkenlere göre tutumlarının değişebileceği düşünülmektedir.

Yine ölüm kaygısı hususunda ise Özgüç ve arkadaşları (31) tarafından yapılan bir çalışmada; Covid-19 pandemisi sürecinde ölüm kaygısının nispeten yüksek olduğu ve bu kaygının, Covid-19 korkusu, cinsiyet, meslek gibi sosyodemografik faktörlerden etkilendiğini göstermektedir. Bu konuda Yiğitalp ve Gümüş (32) arasında yapılan bir başka çalışmada ise; Covid-19 korkusu arttıkça ölüm kaygısının da arttığı belirlenmiştir. Ancak hayata yüklenen anlamın değişmediği, yaşam ve ölüm kaygısının anlamının da Covid-19 korkusunun önemli belirleyicileri olduğu ortaya çıkmıştır. Yani ölüm kaygısı düzeyinin ve hayata yüklenen anlamın Covid-19 korkusunu açıkladığı tespiti vurgulanmıştır.

Covid-19 korkusu ile yapılan çalışmalardan Çimke ve arkadaşları (33) Covid-19 korkusu ile cinsiyet, yaş, medeni durum, çocuk sahibi olma ve sağlık personeli olma arasında anlamlı bir ilişki olduğunu ifade ederken Gökkaya ve arkadaşları (34) tarafından yapılan çalışmada ise Covid-19 korkusu ile kişilik özellikleri arasındaki zayıf bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Covid-19 salgını sürecinde çoğunlukla sağlık çalışanlarının, kadınların ve yaşlıların gençlere göre daha fazla ölüm kaygısı yaşadıkları belirlenmiştir. Shehada ve ark. (30) tarafından sağlık çalışanları üzerine yaptıkları bir çalışmada sağlık çalışanlarının Covid-19 korku düzeylerinin düşük olduğunu ortaya koymuşlardır. Shehada ve arkadaşları tarafından gerçekleştirilen çalışma ile söz konusu çalışma sonuçlarımız birbirini desteklememektedir. Bu durum ise hangi meslek grubunda olursa olsun söz konusu insan olduğu için her insanın Covid-19'a karşı verdiği tepkinin ve Covid-19'un yarattığı etkinin farklı olduğu ve bu durumun bireyler arasında değişiklik gösterebileceği şeklinde yorumlanmaktadır.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Verilerin belirli bir bölgede yaşayan kimselerden elde edilmiş olması nedeniyle sonuçlar tüm bireylere genellenemez.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışma kapsamında sonuçlara göz atıldığında; meslek değişkeni açısından öğretmenlerin diğer meslek gruplarına (sağlık personeli, öğrenci, ev hanımı, mühendis) göre daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Burada özellikle Covid-19'un merkezinde yer alan ana aktör sağlık personellerinde korku düzeyinin düşük seviyede olduğu söylenebilir.

Cinsiyet değişkeni açısından sonuçlara göz atıldığında erkek katılımcıların kadın katılımcılara göre Covid-19'a yakalanma korkusunun daha yüksek olduğu göze çarpmaktadır. Ölüm korkusu konusunda ise anlamlı bir farklılık göze çarpmamaktadır.

Yaş değişkenine göz atıldığında ise orta yaş grubu olarak nitelendirilen 36-45 yaş grubunda yer alan katılımcıların ölüm kaygısının diğer yaş gruplarına göre daha yüksek olduğu anlamlı olarak ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte Covid-19 korkusu ve ölüm kaygısı arasındaki ilişkinin zayıf olduğu araştırma kapsamında elde edilen bir diğer sonuçtur. Bu ise korku, endişe, stresle baş etme yöntemlerinin kişiden kişiye farklılık gösterdiği ve her bir kişinin savunma mekanizmasının birbirinden çok farklı olduğu şeklinde yorumlanmaktadır.

Çalışma neticesinde ortaya çıkan sonuçlardan hareketle salgın hususunda cinsiyetler arasındaki korku ve ölüm kaygısının nedenlerinin daha detaylı olarak tespit edilebileceği çalışmaların yapılması önerilmektedir. Yine meslek ve yaş gruplarına göre ortaya çıkan farklılıklarında gerekçelerinin detaylı olarak elde edilebileceği çalışmaların gerçekleştirilmesi önerilmektedir. Ayrıca bu hususta bu kaygıların giderilebilmesi için önlemler alınabileceği verilerde önem arz etmektedir.

Bilgilendirilmiş Onam

Araştırma için katılımcılardan bilgilendirilmiş onam alınmıştır.

Teşekkür

Araştırmaya katılan tüm katılımcılara teşekkür ederiz.

Çıkar Çatışması Beyanı

Bu çalışma ile ilgili olarak yazarların çıkar çatışması yoktur.

Araştırma Desteği

Bu çalışma sırasında, maddi herhangi bir destek alınmamıştır.

Not: Bu çalışma 31.05.2021 tarihinde Kapadokya Üniversitesi/Nevşehir'de Uluslararası Kapadokya Salgın Dönemleri Kongresinde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

Yazar Katkıları

Araştırma Fikir/Kavramı: S.D.Ç, Tasarım: S.D.Ç, A.İ.T; Denetleme/ Danışmanlık: S.D.Ç; Veri Toplama ve/veya İşleme: S.D.Ç, A.İ.T; Analiz ve/veya Yorum: S.D.Ç, A.İ.T; Kaynak Taraması: A.İ.T; Makalenin Yazımı: S.D.Ç, A.İ.T; Eleştirel İnceleme: S.D.Ç, A.İ.T; Kaynaklar/Fon Sağlama/Malzemeler: S.D.Ç, A.İ.T.

KAYNAKLAR

1. Varol, G., Tokuç, B. Halk sağlığı boyutuyla Türkiye'de Covid -19 pandemisinin değerlendirilmesi. *Namık Kemal Tıp Dergisi* 2020; 8(3), 364-379.
2. Mertens, G., Gerritsen, L., Duijndam, S., Salemink, E., Engelhard, I. M. Fear of Thecoronavirus (Covid-19): Predictors In An Onlinestudyconducted In March 2020. *Journal of Anxiety Disorders*, 2020;74, 102258.
3. Bakioğlu, F., Korkmaz, O., Ercan, H. Fear of Covid-19 Andpositivity: Mediating Role of İntolerance of Uncertainty, Depression, Anxiety, Andstress. *International Journal of Mentalhealthandaddiction*,2020; 1-14.
4. Carleton, R. N. Into The Unknown: A Review and Synthesis Of Contemporary Models İnvolveing
5. Ladikli, N., Bahadır, E., Yumuşak, F. N., Akkuzu, H., Karaman, G. ve Türkkan, Z. Covid-19 Korkusu Ölçeğinin Türkçe

- güvenirlilik ve geçerlik çalışması. Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 2020;3(2), 71-80.
6. Coping with Stress. <https://www.cdc.gov/mentalhealth/cope-with-stress/index.html>. Erişim Tarihi, 2021
 7. Ornell, F., Schuch, J. B., Sordi, A. O., & Kessler, F. H. P. "Pandemicfear" and Covid-19: Mentalhealthburdenandstrategies. Brazilianjournal of Psychiatry, 2020;42(3), 232-235.
 8. Ahorsu, D. K., Lin, C. Y., Imani, V., Saffari, M., Griffiths, M. D. and Pakpour, A. H. Thefear Of Covid -19 Scale:Developmentandinitialvalidation. International Journal Of Mentalhealthandaddiction, 2020;1-9.
 9. Schimmenti, A., Billieux, J., & Starcevic, V. The Four Horsemen Of Fear: An İntegrated Model Of Understanding Fear Experiences During The Covid-19 Pandemic. Clinical Neuropsychiatry, 2020; 17(2), 41-45.
 10. Starcevic, V. (2005). Fear Of Death İn Hypochondriasis: Bodily Threat And Its Treatment Implications. Journal Of Contemporary Psychotherapy, 35(3), 227-237. <https://doi.org/10.1007/S10879-005-4317-0>
 11. Fear of Covid-19 İs Killing Patients With Other Serious Diseases, <https://www.elsevier.com/about/press-releases/research-and-journals/fear-of-covid-19-is-killing-patients-with-other-serious-diseases> Erişim Tarihi 2021
 12. Türken, M., & Köse, Ş. Covid-19 Bulaş Yolları ve Önleme. Tepecik Eğitim ve Araştırma Hastanesi Dergisi, 2020;30, 36-42.
 13. Karataş, Z. Covid-19 Pandemisinin Toplumsal Etkileri, Değişim ve Güçlenme. Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi, 2020;4(1), 3-17.
 14. Işık, A. Koronavirüs (Covid-19) Salgını Döneminde Ailede Krize Müdahale. Akademia Doğa ve İnsan Bilimleri Dergisi, 2020;6(1), 1-9.
 15. Armutlu, İ. Belirsizliğe Tahammülsüzlük, Dürtüsellik, Ruminasyon ve Genel Erteleme Eğiliminin Psikolojik Belirtiler ile İlişkisi (Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.
 16. Duman, N. Üniversite Öğrencilerinde Covid-19 Korkusu ve Belirsizliğe Tahammülsüzlük. The Journal Of Social Science, 2020;4(8), 426-437.
 17. McNulty, K., Livneh, H., & Wilson, L. M. Perceived Uncertainty, Spiritual Well-Being, And Psychosocial Adaptation İn Individuals With Multiple Sclerosis. Rehabilitation Psychology, 2004; 49(2), 91.
 18. Bakioğlu, F., Korkmaz, O., & Ercan, H. Fear of Covid-19 and Positivity: Mediating Role of Intolerance of Uncertainty, Depression, Anxiety, and Stress. International Journal of Mental HealthandAddiction, Int J Ment Health Addict. 2021;19(6):2369-2382
 19. Demirdöğmez, M., Taş, H. Y., Gültekin, N. Koronavirüs' Ün (Covid -19) E-Ticarete Etkileri. OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 2020;16(29), 1907-1927
 20. Panda, P. K., Gupta, J., Chowdhury, S. R., Kumar, R., Meena, A. K., Madaan, P., ... & Gulati, S. Psychological And Behavioral Impact Of Lockdown And Quarantine Measures For Covid -19 Pandemic On Children, Adolescents And Caregivers: A Systematic Review And Meta-Analysis. Journal Of Tropical Pediatrics.2020
 21. How is COVID-19 affecting our day-to-day behaviour? <https://www.weforum.org/agenda/2020/10/coronavirus-covid-19-culture-social-behaviour/> Erişim tarihi 2021

22. Li, J., Hallsworth, A. G., ve Coca-Stefaniak, J. A. "Changing Grocery Shopping Behaviours Among Chinese Consumers At The Outset Of The COVID-19 Outbreak". *Tijdschrift Voor Economische En Sociale Geografie*, 2020, doi:10.1111/tesg.12420
23. Khademi F, Moayed S, Golitaleb M, Karbalaie N. The COVID-19 pandemic and death anxiety in the elderly. *Int J Ment Health Nurs*. 2020 Dec 1;30(1):346–9
24. Lehto, R., Stein, K. Death anxiety: An Analysis Of An Evolving concept; 2009
25. Stroebe, M., Schut, H. And Boerner, K. Cautioning health-Care professionals: Bereaved persons are misguided through the stages Of Grief. *OMEGA-Journal Of Death and Dying*, 2017;74(4), 455-473.
26. Karaca, F., Ölüm Psikolojisi, Beyan Yayınları. İstanbul; 2000.
27. Sarıkaya, Y. ve Baloğlu, M. The development and psychometric properties of the Turkish death anxiety scale (TDAS), *Death Studies*, 2016;40:7, 419-431,
28. Cichon M. Reporting statistical methods and outcome of statistical analyses in research analyses in research articles. *Pharmacol Rep*. 2020;72: 481-485. doi:10.1007/s43440-020-00110-5.
29. Tektaş, N. ve Öz Ceviz, N. Covid-19 Korkusu ve Koronavirüs Anksiyete İlişkisinin İncelenmesi", *International Journal Of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies*, (E-ISSN:2587-2168), 2021; 7(36); Ss:1322-1330.
30. Shehada AK, Albelbeisi AH, Albelbeisi A, El Bilbeisi AH, El Afifi A. The Fear of COVID -19 Outbreak Among Health Care Professionals In Gaza Strip, Palestine. *SAGE Open Med*. 2021; 9:20503121211022987
31. Özgüç, S., Kaplan Serin, E., & Tanriverdi, D. Death Anxiety Associated with Coronavirus (COVID-19) Disease: A Systematic Review and Meta-Analysis, *OMEGA-Journal of Death and Dying*, 2021;1-34, 00302228211050503.
32. Yiğitalp, G., & Gümüş, F. The Relations Between Fear Of Covid-19, Anxiety Of Death, And Meaning of Life Among Nursing Students, *International Journal of Health Services Research and Policy*, 2022; 7(2), 157-172.
33. Çimke, S., Yıldırım Gürkan, D. ve Esenkaya, D. Examination of Covid-19 Fear in Terms of Its Defining Characteristics, *Int. J. of Health Serv. Res. and Policy* (2021) 6(3): 273 – 283.
34. Gökçaya, D., Yıldırım Gürkan, D. ve Yorulmaz, R. Investigation of the Relationship between Fear of Coronavirus, Coronaphobia and Personality Traits. *Eastern J Med*. 2022; 27(1): 173-181